viršutinio miesto tirti plotai datuojami XIV a. pirmąja puse. Manoma, kad gyvenamieji namai buvo į Š nuo tirtų plotų.

EXPLORATION OF THE UPPER TOWN OF KERNAVĖ IN 2001

In 2001 the area of 100 m^2 was excavated to a depth of 2,70 m. The habitation zone half a meter thick was found at a depth of 1.6–2.00 m, beneath the alluvial layer. During exploration, the yard of a medieval farm surrounded by fence was discovered. It contained tools, ornaments, leather shoes and fragments of wooden dishes. A wooden well was found here, too. According to the results of exploration, the farm dates to the end of the 13th – the beginning of the 14th centuries.

JAUČAKIŲ PILIAKALNIO PAPĖDĖS GYVENVIETĖ

Aleksandras VAŠKELIS

2001 m. rudenį Jaučakių piliakalnio papėdės gyvenvietėje buvo iškasta 10 žvalgomųjų perkasų. Bendras ištirtas plotas – 35 m^2. Šių tyrimų tikslas buvo patikrinti kultūrinio sluoksnio išlikimo laipsnį nuolat ardomoje archeologinėje vertybėje.

Jaučakių piliakalnis su papėdės gyvenviete yra Kauno rajone, Vilkijos seniūnijoje, dešiniajame Nemuno krante, apie 1,5 km į R nuo Vilkijos miestelio ir 0,5 km į PV nuo Jaučakių kaimo.

Piliakalnis įrengtas Nemuno upės aukštutinės terasos atragyje. Iš P ir Š jį juosia gilios daubos, kuriomis teka du upeliai, kurie susilieję į V nuo piliakalnio įteka į Nemuną. Papėdės gyvenvietė yra į R nuo piliakalnio. Iš Š ir P pusių ją riboja šlaitai, kurie žemėja link minėtų upelių. Gyvenvietės paviršius nelygus, jis palaipsniui kyla į R ir Š puses. Gyvenvietė su piliakalniu užima 7,7 ha plotą.

Aplink piliakalnį yra visas archeologinių vertybių kompleksas. Už 100–120 m į PV nuo jo, žemesnėje Nemuno terasoje yra alkakalnio kalva, vadinama Svirnakalniu. Apie 400 m į ŠV nuo piliakalnio, prie Nemuno ir kito upelio santakos yra neįtvirtina Vilkijos gyvenvietė. Už jos, kitoje upelio pusėje, Vilkijos pakraštyje buvo III–V a. senkapis, sunaikintas 1926–1927 m. statybų metu.

Paskutiniu metu į PV nuo piliakalnio esančiame Pakarklės miške rasta akmens amžiaus gyvenvietė – naujai išaiškinta vertybė.

Jaučakių ir Vilkijos archeologinius paminklus registravo ir išsamiai aprašė kraštotyrininkas Adomas Makarevičius. Jo nuomone, Jaučakių piliakalnis ir papėdės gyvenvietė – tai istorinės Paštuvos žemės centras. Paštuvos pilis istoriniuose šaltiniuose anksčiausiai minima 1292 m., kelis kartus kryžiuočių puldinėta, sunaikinta 1369 m. ir nebeatstatyta.

Lietuvos archeologinį paveldą apibendrinančiuose darbuose Jaučiakių piliakalnį minėjo ir įvertino Petras Tarasenka.

1960 m. LII žvalgė Jaučakių piliakalnį ir papėdės gyvenvietę. Gyvenvietėje

rastas iki 1 m storio kultūrinis sluoksnis, surinkta daug lipdytos grublėtu paviršiumi keramikos, šlako, apdegusių molio gabalų ir akmenų, akmeninių sviedinių ir romėniška imperatorienės Faustinos moneta.

Nors piliakalnis ir papėdės gyvenvietė buvo įrašyti į kultūros paminklų sąrašą, bet 1977 m. didesnė jos dalis (5,5 ha ploto teritorija) perduota kolektyvinių sodų bendrijai. Ši teritorija buvo suskirstyta į sodybinius sklypus, kuriuose leista pastatų statyba ir ūkinė veikla. Nuo tada prasidėjo intensyvus kultūrinio sluoksnio ardymas, statant namus, sodinant medžius ir krūmus, kasant įvairios paskirties duobes ir dirbant daržus. Archeologiniai tyrimai ar net archeologinė žemės darbų priežiūra statybų vietose nebuvo vykdoma.

2001 m. žvalgomosios perkasos buvo kasamos tik nuolatinių daržų ir arimų vietose, norint įsitikinti ar po 25 metus trukusio nuolatinio naikinimo dar liko nesuardyto senovės gyvenvietės kultūrinio sluoksnio.

Visose perkasose pasiektas įžemis – gelsvas natūralus smėlis. Virš jo fiksuotas nuo 0,5 iki 2,3 m storio sluoksnių klodas, kurį sudaro papėdės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, XX a. supiltiniai – niveliaciniai sluoksniai ir paviršinė dirbama daržų žemė.

Senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis rastas visose perkasose. Jo išlikimo laipsnis labai nevienodas. Tyrimai parodė, kad centrinėje gyvenvietės dalyje kultūrinis sluoksnis labiausiai pažeistas. Čia tik atskirais fragmentais išliko jo apatinė 10–15 cm storio dalis. O daugiausiai sluoksnis išliko tik ten, kur jo elementai (židiniai, duobės, stulpavietės) yra įgilinti į įžemį.

Gyvenvietės pakraščiuose iškastose perkasose 1, 3, 4 kultūrinio sluoksnio storis siekia 50–60 cm, jo paviršius nepažeistas. Jį apsaugojo vėlyvi supiltiniai sluoksniai. Perkasose 2, 5, 6, 7, 8 išliko nesuardyta 20–30 cm storio kultūrinio sluoksnio apatinė dalis. Viršutinė jo dalis nuolat ariama.

Tiriant pastebėti buvusių gyvenvietėje pastatų pėdsakai – stulpavietės, o perkasose 3, 4, 7, 8 atidengtos ugniakurų-židinių vietos. Tai 80–100 cm skersmens ovalios duobės stačiais kraštais, įgilintos į įžemį iki 70–110 cm. Duobių užpildas vienasluoksnis, jos pripildytos tamsaus juodžemio su įvairaus dydžio perdegusiais akmenimis ir jų nuoskalomis. Visose ugniakurų duobėse rasta grublėtosios keramikos šukių ir gyvulių kaulų. Ugniakuruose-židiniuose surinktus kaulus tyrė ir klasifikavo LVA osteologijos laboratorijos vadovas – L. Daugnora. Jo duomenimis, rasta 46,38% kiaulių kaulų; 30,43% – galvijų; 7,25% – avių; 1,45% – paukščių. 14% kaulų nepavyko identifikuoti.

Papėdės gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje surinktos 49 vien tik grublėtosios keramikos šukės, gargažių, perdegusio molio tinko trupinių, nuo karščio suskilusių įvairaus dydžio akmenų ir jų nuoskalų. Keramikos, kurią galima būtų datuoti IX–XIV a., nerasta nė vieno fragmento. Supiltinėje ir paviršinėje dirbamoje žemėje surinkta tik keletas žiestos keramikos šukių, kurias apytiksliai galima datuoti XVI–XIX a., bet ir jos atsitiktinės, greičiausiai patekusios su atvežtine žeme. Arimuose gausu XX a. statybinės ir buitinės keramikos fragmentų: puodų, gėlių va-

zonų, drenažo vamzdelių, čerpių duženų ir trupinių.

Vertingas gyvenvietės kultūrinis sluoksnis bus toliau naikinamas dirbant žemę. Jokie paminklosauginiai draudimai ar reikalavimai nutraukti veiklą nepadės, nes jie prieštarauja sodų žemės naudojimo paskirčiai. Būtina imtis priemonių, kad būtų sudaryta ilgalaikė programa ir ištirti labiausiai ardomas vietas.

SETTLEMENT LOCATED AT THE FOOT OF THE JAUČAKIAI HILL-FORT

In 2001 IMR investigated the area of 35 m² in the settlement located at the foot of the Jaučakiai hill-fort (Kaunas district) falling within the territory of collective gardens. There was fixed a cultural layer 2.3 m thick, datable to 1st millennium, with rusticated pottery, animal bones, hearths, pits, pole sites.

ĄŽUOLPAMŪŠĖS PILIAKALNIS

Gintautas ZABIELA

Istorinės Žiemgalos teritorijoje šiandien žinomi tik 39 piliakalniai (18 Latvijoje ir 21 Lietuvoje), iš kurių tik 7 iki šiol archeologiškai nors kiek tyrinėti. 2001 m. tyrinėtų Žiemagalos piliakalnių sąrašą papildė Ąžuolpamūšės piliakalnis (Pasvalio r., Saločių sen., A 554K). Jis yra 650 m į V nuo plento Panevėžys–Ryga, 300 m į R nuo Mūšos dešiniojo kranto, tarp Tatulos ir Ūgės upių, 150 m į R nuo jų santakos (N56°07'24.2", E24°27'35.2"). Piliakalnis įrengtas abiejų upių suformuotame kranto kyšulyje, kurio šonai šiandien gerokai nuplauti. Išlikusi tik 26 m ilgio R–V kryptimi ir 42 m pločio Š–P kryptimi keturkampė aikštelės dalis su 30 m ilgio, 1,3–5 m pločio kyšuliu į ŠV pusę, kuris dar neseniai buvo platesnis. Aikštelės R pusėje supiltas 45 m ilgio, puslankio formos, 3,5 m aukščio, 16 m pločio ties pagrindu pylimas, už kurio iškastas griovys ir supiltas antras 50 m ilgio, 1,5 m aukščio pylimas, už kurio jau prasideda beveik lygus laukas, kuriame yra papėdės gyvenvietė. Gyvenvietė netyrinėta, joje 1969 m. buvo rasta smulkių grublėtos keramikos šukelių. Piliakalnio šlaitai statūs, 7–10 m aukščio.

Pirmasis Ąžuolpamūšės piliakalnio aprašymas yra iš 1882 m. Tuomet jį gana išsamiai aprašė Julius Dioringas (1818–1898), apie jį sužinojęs 1876 m. ir aplankęs 1881 m. rugpjūčio 5 d. (Döring J. *Der Burgberg in Kommodern und der Pilskaln an der Tatola, nebst Notizen über Ratten und Terwetten, Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst in Mitau,* Mitau, 1882. P. 39–41). Jau tuomet piliakalnio aikštelės V dalis griuvo į upes, čia išlikusio kyšulio plotis siekė 3 m, o aikštelės P dalyje rasta anglių ir pilka nesmarkiai išdegta puodo šukė su grūsto granito priemaišomis. Vėliau apie piliakalnį buvo užrašyti keli padavimai, 1933 m. gegužės 24 d. jis (1,1717 ha plotas) buvo perduotas Pasvalio šaulių būrio nuosavybėn. 1983 m. gegužės 23 d. – birželio 11 d. Ąžuolpamūšės mokykloje veikusios Panevėžio zonos liaudies meistrų kūrybinės stovyklos metu buvo sukurtos ir piliakalnio aplinkoje pastatytos 5 medinės